

J.Ə.Əhmədova

AMEA Gəncə Bölməsi

Gəncə ş., H.Əliyev pr., 419

E-mail: jaleehmedova340@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0001-4226-6064>

GƏNCƏ-QAZAX BÖLGƏSİNDƏ TUNC DÖVRÜ METAL ƏŞYALARIN ÖYRƏNİLMƏSİNƏ DAİR

Məqalə Gəncə-Qazax bölgəsində aparılan arxeoloji qazıntılar nəticəsində tunc dövrünə aid metalışləmə sənətinin yüksək inkişaf səviyyəsini əks etdirən materialların tapılması ilə bağlıdır. Tunc dövrü eramızdan əvvəl IV-II minillikləri əhatə edir və insanların mis və qalayı birləşdirərək tunc materialını geniş istifadə etməsi ilə xarakterizə olunur. Azərbaycanın müxtəlif ərazilərində, xüsusilə də Gəncə-Qazax bölgəsində aparılan arxeoloji qazıntılar nəticəsində tuncdan hazırlanmış əmək alətləri, silahlar və bəzək əşyaları aşkarlanmışdır. Bu tapıntılar Azərbaycanın qədim mədəniyyətinin inkişafını və metalışləmə sənətinin inkişafını nümayiş etdirir. Gəncə-Qazax bölgəsinin zəngin mis yataqları burada tunc metallurgiyasının inkişafında mühüm rol oynamışdır. Məqalə Azərbaycanın qədim tarixində Tunc dövrünün əhəmiyyətini və bu dövrün ölkənin mədəni irsindəki yerini vurğulayır. XIX əsrin sonu və XX əsrin əvvəllərində bu ərazilərdə Valdemar Belk və digər tədqiqatçılar tərəfindən aparılmış qazıntılar zamanı çoxsaylı metal əşyalar, o cümlədən silahlar, bəzək əşyaları və əmək alətləri aşkar edilmişdir. Bu tapıntılar arasında xüsusilə tunc muncuqlar, pələklər, xəncərlər və baltalar diqqətə layiqdir. Əldə olunan materiallar, bölgədə metalışləmə sənətinin inkişafını və bu dövrün mədəni səviyyəsini göstərir. Məqalədə həmçinin bu tapıntıların digər qədim mədəniyyətlərlə olan əlaqəsi və tarixi konteksti təhlil edilir. Nəticədə, Gəncə-Qazax bölgəsi tunc dövrü metalışləmə sənətinin inkişafının bariz nümunəsi kimi göstərilir.

Açar sözlər: Gəncə-Qazax, tunc dövrü, metal əşyalar, mis ehtiyatları, metalışləmə sənəti

Giriş

Ümumi tunc dövrü haqqında məlumat.

“Tunc dövrü”nə aid Azərbaycanda çox zəngin maddi mədəniyyət nümunələri aşkar edilmişdir. Məhz buna görə də məşhur rus alimi, akademik İ.İ.Meşşaninov Azərbaycanın ərazisini zəngin və təbii muzey adlandırmışdır. Azərbaycanda Tunc dövrü (e.ə. IV-II minillik) qədim tariximizin mühüm mərhələlərindən birini təşkil edir və müxtəlif arxeoloji qazıntılar bu dövr haqqında dəyərli məlumatlar əldə etməyə imkan vermişdir. Bu dövr üç əsas mərhələyə bölünür: Erkən Tunc dövrü, Orta Tunc dövrü və Son Tunc dövrü. Erkən Tunc dövründə (e.ə. IV-III minillik) Azərbaycanda tunc metallurgiyası inkişaf etmiş və tuncdan müxtəlif alətlər hazırlanmışdır. Qəbələ və Leylatəpə kimi ərazilərdə aparılan qazıntılar nəticəsində dövrə aid silahlar, əmək alətləri və keramik məmulatlar aşkar edilmişdir. Bu tapıntılar Azərbaycanın erkən mədəni inkişafını əks etdirir. Orta Tunc dövrü (e.ə. III minillik) Azərbaycanın iqtisadi və sosial həyatında böyük irəliləyişlərin olduğu dövr kimi xarakterizə edilir. Bu dövrə aid arxeoloji tapıntılar arasında müxtəlif bəzək əşyaları, əmək alətləri və silahlar xüsusi yer tutur. Mingəçevir və Üzərliktəpə kimi məkanlarda tapılan maddi mədəniyyət nümunələri Orta Tunc dövründə insanların həyat tərzini və mədəniyyət səviyyəsi haqqında geniş məlumat verir. Son Tunc dövrü (e.ə. II minillik) Azərbaycan ərazisində daha inkişaf etmiş mədəniyyətin və şəhər tipli yaşayış məntəqələrinin meydana gəldiyi dövrüdür. Bu dövrdə tapılan nekropollar və

qəbirlər, xüsusən də Qəbələ və Göygöl ərazilərində, bu dövrün dəfn adətlərini və inanc sistemini anlamağa kömək edir. Son Tunc dövründə artıq tuncdan hazırlanan silahlar və digər əşyalar daha da təkmilləşmişdir. Azərbaycanda Tunc dövrünə aid qazıntılar Leylatəpə, Qəbələ, Mingəçevir və digər ərazilərdə aparılmışdır. Bu qazıntılar nəticəsində dövrün müxtəlif mərhələlərinə aid əşyalar, xüsusən də tuncdan hazırlanmış əmək alətləri, silahlar və bəzək əşyaları aşkar edilmişdir. Bu tapıntılar Azərbaycanın qədim mədəniyyətinin formalaşması prosesini öyrənmək üçün əvəzsiz mənbələr hesab olunur. Azərbaycanda Tunc dövrü, ümumilikdə, qədim mədəniyyətlərin və sosial strukturun inkişafını əks etdirir və ölkənin zəngin tarixi irsinin bir hissəsidir.

Əsas hissə

Azərbaycanın tarixi keçmişi zəngin olan bölgələrindən biri də Gəncə-Qazax iqtisadi-coğrafi rayonunun qədim yaşayış məskənləri və arxeoloji abidələridir. Gəncə-Qazax bölgəsi dedikdə geniş bir areal – Ağstafa, Gədəbəy, Goranboy, Şəmkir, Tovuz, Daşkəsən və indiki Mingəçevir, Naftalan, Göygöl ərazisi nəzərdə tutulur. Mövcud məqalədə həmin bölgələrin qədim metalışləmə sənətinə dair məlumatların tədqiqi yer almışdır.

Gəncə-Qazax zonasının tunc dövrü arxeoloji abidələr, yaşayış yerləri və qəbir abidələri ilə təmsil olunmuşdur. Həmin abidələrdən aşkar edilən maddi-mədəniyyət nümunələri içərisində metal əşyalar xüsusi diqqət çəkir. Bu da onunla izah edilir ki, Gəncə-Qazax bölgəsinin zəngin mis yataqlarının olması metalışləmə sənətinin və metallurgiyanın inkişafına şərait yaratmışdı. Təmiz misdən hazırlanan alətlər kövrək, davamsız və tez xarab olduğuna görə misin tərkibinə müxtəlif qatışıqlar, məsələn, mərgümüş, sürmə, nikel, daha sonralar qalay qataraq daha möhkəm metal-tunc əldə edilməsi qədim dövrdən insanlara məlum idi. Tərkibindəki 0,5 faiz mərgümüş, tunc əridilməsi vaxtı onun ərimə sürətini artırır və soyuq döyməni yaxşılaşdırırdı. Ancaq mərgümüş 8 faizdən çox olduqda tunc əşyanın keyfiyyəti pisləşir və əşya kövrək olurdu. Məlum olduğu kimi, aşağı temperaturda ərimə xüsusiyyətinə malik olan mərgümüş, misin ərimə prosesini sürətləndirməklə yanaşı, əridilməkdə olan kütlə mayeyə çevrildikdən sonra o buxarlanaraq yox olmağa başlayır. Belə vəziyyət yəqin ki, qədim metalışləmə sənətkarlarını ardıcılığı gözləməyə və uzunmüddətli axtarış nəticəsində düzgün texnoloji rejim qurmağa vadar edirdi [6]. Gəncə-Qazax bölgəsinin İlk Tunc dövrü abidələrindən tapılmış tunc əşyaların spektral analizlərinin nəticələri göstərir ki, onların hazırlanmasında da əsasən mis-mərgümüş qarışıqlı ərintidən istifadə edilmişdir. İlk tunc dövrünə aid əşyaların hazırlandığı ərintilər əsasən 3 mərhələni əhatə edirdi:

I mərhələdə misdən hazırlanan kiçik metal əşyalar

II mərhələdə mis-mərgümüş və az miqdarda nikel ərintisindən hazırlanan əşyalar

III mərhələdə isə daha mürəkkəb tərkibli ərintilərdən hazırlanan əşyalar [7, s.13,14].

Tarix boyu Gəncə-Qazax bölgəsində yuxarıda adları sadalanan təbii ehtiyatların zənginliyi və rəngarəngliyi metalışləmə sənətinin inkişafına təkan vermişdir. Gədəbəy rayonunun Başkənd dağında və Misdağ adlanan ərazidə yayılmış qədim mis yataqları Gəncə-Gədəbəy bölgəsində metalışləmə sənətinin inkişafında əsas xammal mənbəyi idi. Başkənd dağında və Misdağın yamaclarında dərinliyi 2-6 m olan oval formalı quyular olmuşdur. Bu mədən yerlərində qədim dağ-mədən işlərinin izləri özünü biruzə verir. Gədəbəydə misəritmə zavodu inşa edən alman səhmdarlarından Albert Simensin fikrincə, buradan tapılmış təbii xalis mis (4 kq-a qədər ağırlığında) qədimdə bu mədənlərin istismar edilməsini sübut edir. Eyni zamanda, Şəmkir rayonunun yuxarı hissəsində, Qaraçayın bir qolunun Qoşqar çaya töküldüyü yerin yaxınlığında və rayonun Çardaqlı kəndi yaxınlığında da mis yataqları aşkarlanmış, Şəmkir çayının aşağı axarlarında, Zəylik kəndi yaxınlığında xeyli mis filizi mədənləri qeydə alınmışdır. Bu da qədim zamanlardan Gəncə-Qazax bölgəsində metalışləmə sənətinin inkişafına təsir göstərmişdir. Nüzgər yaylasında və

Gəncədən 25 km qərbə Şəmkir rayonunun üst hissəsində də xeyli dağılmış mis filizi mədənləri qalıqları müşahidə edilmişdir [4, s. 31].

Gəncə-Qazax bölgəsində Zəyəmçay hövzəsinin arxeoloji abidələri haqqında ilk məlumatların üzə çıxması Gədəbəydə və Qalakənddə alman Simens qardaşlarının misəritmə zavodlarının inşası ilə bağlı olmuşdur. İlk arxeoloji materiallar təsadüfi olaraq aşkar edilmişdir. 1888-1891-ci illərdə Gədəbəy rayonunda "Simens" firmasında elektroliz şöbəsinin rəhbəri olmuş V.Belk bu ərazidə olan Qalakənd, Cənnət qalası, Qaramurad, Göydəyə və s. abidələrdə arxeoloji tədqiqat işləri aparmış, bu ərazidə mis yataqları ətrafında 300-dən çox qəbir abidəsi qazmışdır (19cu əsrin sonu 20-ci əsrin əvvəlində Azərbaycan ərazisində Jak de Morqan, E.A.Resler tərəfindən, tunc və dəmir dövrünə aid olan maraqlı materialların tapıldığı qazıntılar aparılmışdır. Təəssüflər olsun ki, bütün arxeoloji materiallar Azərbaycandan kənara çıxarılmışdır. Xüsusilə də bu işdə Simens firmasında çalışan Valdemar Belkin "böyük xidmətləri" olmuşdur). Belk qəbirlərdən aşkar etdiyi materialları Almaniyanın Hamburq və Münhen muzeylərinə göndərmişdir. V.Belkin həmin ərazilərdə apardığı tədqiqatlar əsasında 1985-ci ildə Berlində kitab nəşr olunmuşdur. Bu kitab Valdemar Belkin Gədəbəy, Qalakənd, Şəmkirçay və Zəyəmçayın yuxarı axarı hövzələrində 1888-ci ilin yayından – 1891-ci ilin yayına qədər arxeoloji qazıntılar zamanı açdığı 350-dək qəbir abidəsi və oradan tapılmış materialların şərhindən bəhs edir. Əsərdən görüldüyü kimi tapılmış əşyalar içərisində metal nümunələrinə daha çox rast gəlinir. Tədqiqatçının R.Virxova yazdığı məktublardan və məktubdakı eskizlərdən məlum olur ki, o tunc əşyaların yüksək ustalıqla hazırlanmasından heyrətə gəlmiş və buna görə də metal əşyaların tədqiqinə xüsusi yer vermişdir. V.Belk son tunc-ilk dəmir dövrünə məxsus bu abidələrdən aşkar olunmuş orijinal və nadir tapıntılara əsaslanaraq metal əşyaların kəmiyyət və keyfiyyət etibarilə zənginliyinə, incə zövqlə hazırlanmasına, müxtəlif təyinatlı olmalarına əsaslanaraq, bəhs olunan dövrdə Gəncə-Qazax bölgəsində metalışləmənin yüksək inkişaf etdiyini göstərmişdir. O, tapdığı tunc kəmərləri təsvir edərkən, onların zərgər dəqiqliyi ilə hazırlanmasını və Kiçik Asiyadakı digər qazıntılarından bunlara bənzər əşyalara təsadüf olunmadığını bildirmişdir [8, s. 67].

Bundan başqa hərbi qulluqda olan V.A.Skinder 1905-ci ildə Azərbaycanda Gəncəçay rayonunda tədqiq etdiyi bir sıra abidələrdən əldə etdiyi arxeoloji materiallar içərisində tunc və qalay məmulatlarının üstünlük təşkil etdiyini göstərir. V.A.Skinder tapdığı metal əşyaların kimyəvi analizlərinin nəticəsi barədə İmperator Akademiyası xəbərlərində məqalə dərc etdirmişdir [2, s. 210-214].

Məlumdur ki, Qazax şəhərinin cənub-qərbində, Ağstafaçayın sol sahilində yerləşən Ağstafaçay vadisinin dağ silsiləsi ilə birləşdiyi yerdə mövcud olan təpələrdən birinin üstündə salınmış Babadərviş qədim yaşayış yerində də arxeoloji tədqiqatlar aparılmışdır. Arxeoloji materiallar 600 m² sahədə aparılan qazıntılar zamanı aşkar edilən mədəni qatlarının ən qədimi yarımqazma tipli evlərlə xarakterizə olunan Eneolit təbəqəsidir. Bundan üstə yerləşən Kür-Araz təbəqəsinin qalınlığı 50-60 sm-dir [3 s.88]. Babadərviş qəbir abidəsi 1966-cı ildə V yaşayış sahəsində qeydə alınmışdır. İlk Tunc dövrünə aid qəbir təpənin səthindən 1,5m dərinlikdə yerləşmişdi. Qəbirdən tunc halqa tapılmışdır. Qəbir tədqiqatçılar tərəfindən e.ə. III minilliyin birinci yarısına aid edilir [3, s. 90].

Yuxarıda göstərilən tədqiqat nəticələri də sübut edir ki, Gəncə-Qazax bölgəsinin İlk Tunc dövrü abidələrindən (Babadərviş, Mentəştəpə, Həsənsu, Göl yeri yaşayış yerləri, Uzun Rəmə və Şəmkirçay kurqanlarından) xeyli sayda metal əşya-silahlar, əmək alətləri, bəzək əşyaları, misəritmə kürəsinin qalıqları, körük ucluğu, gil qəliblər, metal çubuqlar tökmək üçün formalar, ərinti qalığı aşkar edilmişdir. Bunların içərisində bəzək əşyaları xüsusi yer tutur. Əldə edilən bəzək əşyaları öz formasını nisbətən yaxşı qoruyub saxlamışdır və tipoloji təhlil üçün əlverişlidir. Gəncə-Qazax bölgəsindən aşkar edilmiş metal bəzək əşyaların bir qismi

kiçik ölçülü muncuqlardır ki, onlar əsasən çəlləkvari formada olmaqla, tökmə və lent formalı metal təbəqədən burma üsulu ilə hazırlanmışdır. Metal muncuqlar bölgədə Babadərviş, Şəmkirçay, və Mentəştəpə abidələrindən aşkar edilmişdir.

Bölgədə Goranboy rayonu ərazisində qazılan Uzun Rəmə kurqanında bəzək nümunəsi-metal pilək (kiçik yastı düymə) aşkar edilmişdi. Uzun Rəmə kurqanı kamerasının döşəməsindən tapılan bu pilək oval formalı olub üzəri dəşiklərlə bəzədilmişdir. Pilək diametri 2,5 sm olan nazik tunc təbəqədən hazırlanmışdır [6, s. 133-140]. Piləyin üzərindəki dəşiklər elə salınmışdır ki, əşyaya gözəllik verməklə yanaşı, funksional təyinat daşımış, onlardan piləyin üst geyimə bərkidilməsi üçün də istifadə edilmişdi. Analoji pilək nümunələri Tripoli mədəniyyətinin eyni dövrə aid abidələrində də rast gəlinmişdir.

Orta tunc dövrü arxeoloji abidələrindən aşkar olunmuş metal əşyalar içərisində silahlar mühüm yer tutur. Tunc silahlar xəncər, ox ucluğu və nizə ucluqları ilə təmsil olunmuşdur. Tapılmış xəncərlər öz formalarına görə üç tipə ayrılır. Birinci tip xəncərlər yastı tiyəli və saplaqlıdır. Onlar çiyin hissədə bir qədər enli olub, uca doğru ensizləşir. Bu tip xəncərlər sayca çoxluq təşkil etməklə Gəncə-Qazax bölgəsində Xaçbulaq kurqanı [5, s. 30], Babadərviş ərazilərindən [1,s.61] məlumdur. Orta tunc dövrü metalışləmə sənətkarlığına aid özünəməxsus xüsusiyyətləri ilə seçilən silahlardan biri də tunc baltalardır. Belə bir balta Şuşa Real məktəbində alman dili müəllimi işləmiş E.Resler tərəfindən Gəncə-Zurnabad yolunun qərbində tədqiq olunmuş kurqandan tapılmışdır. Çox zərif hazırlanmış həmin baltanın tiyəsinin uzunluğu 17 sm, eni 13,5 sm-dir. Bu varianta aid baltalardan biri V.Belk tərəfindən Gədəbəy rayonu ərazisində Cənnət qalasında 68№-li qəbirdən tapılmışdır [4, s.87]. Baltalardan üç ədədi isə Qazax rayonu ərazisindən aşkar edilmişdir. Onlardan biri Sarıtəpə qədim yaşayış yerində arxeoloji tədqiqat işləri aparılarkən, ikisi isə Avey dağın ətəyindən Damcılı bulağının yanından təsadüfi əldə edilmişdir. Avey dağının ətəyindən tapılan baltalar yalnız ölçülərinə görə bir-birindən fərqlənirlər [4, s. 89].

Qeyd etmək lazımdır ki, arxeoloji qazıntılar nəticəsində son tunc dövrünə məxsus müxtəlif formalı xəncərlər Gəncə-Qazax bölgəsində Zəyəmçaydan, Mingəçevirdən, Cənnət qalasından, Xaçbulaqdan və Gədəbəydən də tapılmışdır [4, s. 98].

Azərbaycan arxeoloqu Q.Aslanov Göygöl və Gəncə ətrafından tapılan baltaları Suriya-Fələstin (Ras-Şamra) və Boğaz-Köy baltalarından bir qədər sonraya, indiki Ermənistandan aşkar edilən balta və qəlib forması ilə eyni dövrə aid etmişdir. Belə ki, bu baltaların onlarla birlikdə aşkar edilmiş maddi-mədəniyyət nümunələri və digər həm dövr abidələrin verdiyi arxeoloji materiallar təxminən e.ə. XIII-XII əsrlərə aid edilir [4, s. 93].

Nəticə

Arxeoloji qazıntılar nəticəsində tapılmış materiallar tunc dövrü Gəncə-Qazax bölgəsində metalışləmə sənətinin yüksək inkişafının bariz nümunəsidir. Bölgədə aparılan arxeoloji qazıntılar tunc dövründə metalışləmə sənətinin yüksək səviyyədə inkişaf etdiyini təsdiqləyir. Tapılmış metal əşyalar, xüsusilə silahlar və bəzək əşyaları, bölgənin qədim mədəniyyət və sənətkarlıq sahəsindəki nailiyyətlərini göstərir. Bu tapıntılar, Gəncə-Qazax bölgəsinin tunc dövründə mühüm bir mədəniyyət və sənətkarlıq mərkəzi olduğunu sübut edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Алиев В.Г. Культура эпохи средней бронзы Азербайджана. Баку, “Элм”, 1991, 256 с.
- 2.Александровна С.В. Химическое исследование древних бронз и раскопки в Елизаветпольской губернии. С.Петербург. 1908. // Изв. Императ. АН – 1908, с. 210-214.
3. Вахşəliyev V. Azərbaycan arxeologiyası. I cild. Bakı, 2006.

4. Cəlilov В.М. Azərbaycanca Qədim metallurjiya və metalışləmə. Bakı, Elm və Təhsil. 2018, 235 s.
5. Джафарзаде И.М. Хачбулагская археологическая экспедиция 1960 г. / МКА, Баку, 1967, VII т. с. 15-45
6. Кесаманли Г. П. Результаты работ Хачбулагской археологические экспедиции 1969-1962 гг // СПАЗИ, 1963, Тез. докл. и сообщ. Баку, 1964, с.14-15.
7. Махмудов Ф.А, Мунчаев Р.М, Нариманов И. Г. “О древнейшей металлургии Кавказа”. СА. №4, Москва, 1968, с. 16-26.
8. Nagel V., Ştrommenger Y., Qalakənd. Bakı, "Diplomat nəşriyyatı", 1999, 185 s.
9. Rüstəmovə Leyla “Gəncə-Qazax bölgəsinin İlk Tunc dövrü metal bəzək əşyaları” Azərbaycan Arxeologiyası Xəzər Universiteti Nəşriyyatı 2020, Cild 23 № 1 2020. 82-89

УДК 902

Ж.А.Ахмедова
Гянджинское отделение НАНА

**“ИЗУЧЕНИЕ МЕТАЛЛИЧЕСКИХ АРТЕФАКТОВ БРОНЗОВОГО
ВЕКА В ГЯНДЖИНСКО-КАЗАХСКИХ РЕГИОНАХ”
РЕЗЮМЕ**

Ключевые слова: Гянджа-Казах, бронзовый век, металлические изделия, медные ресурсы, искусство металлообработки

Статья посвящена археологическим раскопкам в Гянджа-Казахском регионе, в результате которых были обнаружены материалы, отражающие высокий уровень развития металлообработки эпохи бронзы. Эпоха бронзы охватывает IV-II тысячелетия до нашей эры и характеризуется широким использованием людьми бронзы, получаемой путём соединения меди и олова. В результате археологических раскопок, проведённых в различных регионах Азербайджана, особенно в Гянджа-Казахском регионе, были найдены орудия труда, оружие и украшения, изготовленные из бронзы. Эти находки демонстрируют развитие древней культуры Азербайджана и прогресс в металлообработке. Богатые медные месторождения Гянджа-Казахского региона сыграли важную роль в развитии бронзовой металлургии. В статье подчёркивается значение эпохи бронзы в древней истории Азербайджана и её роль в культурном наследии страны. В конце XIX и начале XX века в этих районах проводились раскопки Валдемаром Белком и другими исследователями, в результате которых было обнаружено множество металлических предметов, включая оружие, украшения и орудия труда. Среди этих находок особенно примечательны бронзовые бусы, булавы, кинжалы и топоры. Обнаруженные материалы свидетельствуют о развитии искусства металлообработки в регионе и уровне культуры того времени. В статье также анализируются связи этих находок с другими древними культурами и их исторический контекст. В результате Гянджа-Казахский регион представлен как яркий пример развития искусства металлообработки эпохи бронзы.

THE STUDY OF BRONZE AGE METAL ARTIFACTS IN THE
GANJA-GAZAKH REGION

SUMMARY

Key words: Ganja-Kazakh, bronze age, metal objects, copper resources, art of metalworking

The article discusses the discovery of materials that reflect the advanced development of metalworking during the Bronze Age, uncovered through archaeological excavations in the Ganja-Gazakh region. The Bronze Age, which spanned the 4th to 2nd millennia BCE, is characterized by the widespread use of bronze, an alloy made by combining copper and tin. Excavations in various parts of Azerbaijan, particularly in the Ganja-Gazakh region, have uncovered bronze tools, weapons, and ornaments. These findings demonstrate the progress of ancient Azerbaijani culture and the advancement of metalworking skills. The rich copper deposits in the Ganja-Gazakh region played a significant role in the development of bronze metallurgy. The article highlights the significance of the Bronze Age in Azerbaijan's ancient history and its place in the country's cultural heritage. During the late 19th and early 20th centuries, numerous metal objects, including weapons, ornaments, and tools, were uncovered during excavations conducted by Valdemar Belck and other researchers in these areas. Noteworthy among these finds are bronze beads, blades, daggers, and axes. The recovered materials illustrate the region's advancement in metalworking and reflect the cultural level of this period. The article also examines the historical context of these discoveries and their connections to other ancient cultures. In conclusion, the Ganja-Gazakh region is presented as a prime example of Bronze Age metalworking development.

Daxil oldu: 16.09.2024-cü il